

«ШЕДЕВРИ НОН-ФІКШН»

Я Н І К А М Е Р И Л О

Я від Яніки

2-ге видання

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2022

РОЗДІЛ 1

С ТВОРЕННЯ МОГО МАЛЕНЬКОГО СВІТУ

«Дівчино, а ви тут часто?»

Хоча навряд чи він так запитав. У нього відмінне почуття гумору і досить креативне мислення. Вища філософська освіта і вища художня все-таки.

А вона тут, справді, бувала часто. Моя мама влітку підробляла гідом, і саме Казанський собор був тим місцем, куди вона постійно возила туристів, щоб показати всю красу Пітера. Так вони і познайомилися: у той день тато отримав диплом у пітерському університеті і йшов додому з пакетом продуктів повз лавочку, на якій сиділа незнайомка.

Далі моя доля була вирішена. Після доленосної лавочки пройшло кілька років вокзальних перонів у Пітері і Тарту, сотні листів і десятки дзвінків «вічного 07».

Сімдесят друга! Чекаю, затамувавши подих!
Бути не може! Повторіть, я впевнений — вдома!
А, ось уже відповіли... Ну, здрастуй, — це я!

В. Висоцький

Хто зміг би протистояти моїй юній мамі? І тато вирішив переїхати в Тарту — маленьке зелене університетське містечко в Естонії. Точніше, переїхати, залишивши собі в Пітері крихітну майстерню від Спілки художників «на горіщі», біля самого Литейного.

Почувши «майстерня», дехто, мабуть, уявляє високі білі стіни і стелі, багато повітря й величезні картини на стінах. Усе було з точ-

ністю до навпаки. Крихітна майстерня, хоча і в прекрасному місці, у самісінькому центрі Пітера, але не на першому, а на останньому поверсі, куди не доходив ліфт навіть у ті моменти, коли працював. Великі залізні двері царських часів пам'ятали, напевно, всю історію останніх століть від останнього царя до першого художника-авангардиста, і ліфт самостійно вирішував, як часто і куди йому їхати. «Кого я тільки не пережив, і вас переживу». А міг взагалі нікуди не доїжджати, як це сталося з татом в одну новорічну ніч, яку він там і провів, поки наступного дня на роботу не вийшли чергові і зі свят не повернулися сусіди, які прийшли на допомогу. Зазвичай тріск ліфта було чути навіть у майстерні, і з того часу я боюсь ліфтів.

Але коли день був хороший і ліфт доїжджав на пів поверху нижче сходового майданчика, треба було відкрити двоє старих дверей, щоб, пригинаючись, увійти до майстерні. Сама майстерня, напевно, була площею метрів двадцять — з маленькою кухнею і ще меншим туалетом. Милися на кухні і воду підігрівали на плитці в каstrулях. Боже, як я любила цю майстерню, дворики старого Пітера, білі ночі, розведення мостів і знайомі станції метро! Я не була там із 2014 року.

Узимку, на канікули, а іноді й на довгі вихідні, ми їздили до Пітера, влітку — завжди до Кам'янця-Подільського і в Чабани біля Києва. Туди мене привозили після закінчення навчального року та залишали з тіткою в Чабанах або в бабусі-дідусь в Кам'янець-Подільському на ціле літо.

Батько народився в Ізяславі, біля Кам'янця, під час війни. Але незабаром молода сім'я переїхала в сам Кам'янець, тут дідусь працював головним бухгалтером на різних заводах усе життя. Цим він змінив сімейну традицію, яка почалася ще з 1200 року родинною лінією священників.

Кам'янець для мене — рідне місто, де в одній із хрущовок на третьому поверсі й у дворах навколо них я провела багато років свого дитинства. Якщо батьки сперечалися з приводу того, де саме я навчилася розмовляти російською: слухаючи їхні розмови вдома, у дворах Таллінна і Чабанів чи постійно бігаючи в Пітері на Кузнечний 7

ринок (це теорія мами), то з українською завжди було все очевидно — я навчилася від батька.

З мовами від мого народження у нас усе було і складно, і просто. Просто, тому що тато вирішив одразу почати розмовляти зі мною винятково українською і не можу згадати жодного випадку, коли ми б спілкувалися російською. Інакше було б якось дивовижно й незвично. З мамою тато розмовляв російською, хоча мама, слухаючи нас, трохи навчилася й української. Сорок років потому, працюючи гостьовим лектором в університеті Івана Франка у Львові, мама дуже шкодувала, що тоді не навчилася вільно розмовляти українською. А з мамою ми спілкувалися естонською.

Ось так і вийшло, що я виросла в сім'ї, де було постійно три мови й суміш різних культур і світосприйняття.

Із журналів я читала «Барвінок», вечорами ми слухали програму «Время», святкували з салютами Новий рік, я обов'язково читала Лесю Українку та історію України, ходила до естонської школи і не відчувала жодних протиріч.

І що ж зрештою вийшло? Я виросла в оточенні трьох мов, і потім освоювати нові, фінську й англійську, було, напевно, простіше, хоча працювати над ними довелося постійно, як і досі я працюю над удосконаленням української мови та термінології. Одна справа розмовляти вдома з татом, інша — прямі телеефіри. Сама потім переслуховую їх та роблю висновки, а іноді це робить педагог з української, виділяючи помилки. Для мене володіти чистою й красивою мовою — це елементарна повага до мови, до себе і до моєї країни.

Постійні подорожі тоді стали нормою, і я почала відчувати, що немає нічого страшного, коли ти опиняєшся в новій країні і знову «на валізах» — це звичайне життя. Однак, не так просто було, коли я з мамою в одинадцять років переїхала до Фінляндії. Це був переїзд до нової країни, і довелося одночасно вчитися у двох школах — і в Естонії, і у Фінляндії.

Пізніше я жила в різних країнах і містах, і тоді вже досить просто
8 освоювалася. Щоправда, з часом було вже важче розлучатися з міс-

цями й містами. До 20 років я, в основному, прожила в Естонії, потім — п'ять років у Фінляндії, ще п'ять — у різних країнах, у тому числі в Штатах під час ІТ-буму, а з 2007-го постійно живу десь між Україною й Естонією.

І немає жодної «кризи ідентичності». Я естонка й українка, і не бачу в цьому протиріч, так само як і не бачу причин аналізувати «а хто я більше?». Абсурдне питання. Не вимірювала. А в дитинстві, коли мене запитували: «А ти хто?», натякаючи на те, що я «естонка-українка», я безневинно відповідала — «Я Яніка». Мій тато українець, мама естонка, і я не бачу необхідності визначатися на процентному співвідношенні чи щось ускладнювати.

РОЗДІЛ 2

Р ОЗЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ, БАБУСЯ Й ДІДУСЬ І КІМНАТИ, СПОВНЕНІ СВІТЛОМ

Коли мені було одинадцять, батьки вирішили розлучитися. Нехай це залишиться їхнім особистим життям, але справа була в різних характерах і темпераментах. Батько, або «тато», дуже любив маму, і, хоча мама потім вийшла заміж, а тато одружився, а згодом ще раз розлучився, вона залишилася його любов'ю на все життя. І тепло, і сумно.

Не знаю, що стало останньою краплею, але мама взяла мене й поїхала на рік до Фінляндії, а тато приїхав у порожню квартиру. Вона дуже боялася, що він відвезе мене в Україну, а він, напевно, і не думав, що може нас втратити. Просто вони були такі. Складно було.

Чи залишаються після цього шрами — не мені судити, але я досі чомусь боюся, що коли хтось піде, він уже не повернеться. Навіть коли кохана людина вночі встає попити води, я одразу прокидаюся. Не знаю, можливо, це пов'язано з пам'яттю про тата, що залишився сам самотою в порожній квартирі.

Потім мама познайомилася з вітчимом, і він став одним із найрідніших членів нашої сім'ї. Вони разом уже більше двадцяти років. Батько поїхав назад до Пітера, вважаючи, що йому як художнику там простіше, ніж у маленькому Тарту. Моя мама зараз уже вийшла на пенсію — вона все життя пропрацювала в Тартуському університеті доцентом, вивчаючи вимираючі фінно-угорські мови, точніше вотську.

Мій перший крок був у Тарту, перше кохання — у Чабанах, перший зуб випав десь під Усть-Лугою в подорожах з мамою до вотів, 10 а «Касабланку» я полюбила у Фінляндії.

Коли ми з мамою переїхали до Фінляндії, мені було одинадцять років. Я, по суті, майже не говорила фінською, знала тільки ті слова, яких мама мене навчила під час прогулянок за містом або які чула по телебаченню.

Ми переїхали в Турку — зелене студентське містечко, схоже на Тарту, — і мене відправили до школи біля будинку. До того часу я не розмовляла фінською, але тут довелося почати: адже уроки проводилися саме цією мовою. До того ж, незабаром треба було здавати іспити й у Фінляндії, і в Естонії. Зрештою, у тому ж році я закінчила школу в двох країнах й освоїла базу фінської мови, зокрема переглядаючи (і прослуховуючи) фільми англійською, читаючи і переписуючи субтитри фінською. Із першого класу я навчалася у спеціалізованій мовній школі, англійська у мене була значно кращою, і це стало виходом — вчити другу іноземну через краще знайому першу іноземну. Я, напевно, кілька сотень разів переглянула «У джазі тільки дівчата» і «Касабланку». І досі люблю ці фільми, навіть пам'ятаю багато діалогів і цитат; ну і «Zorro», а ще, треба зізнатися, мультик «Чіп і Дейл». Дівчинка з дитинством у Радянському Союзі після «їжачків у тумані» потрапила до Фінляндії...

Цей рік у Фінляндії я пам'ятаю майже як учорашній день. Великі порожні кімнати і тріск підлоги, від якого я кожного разу здригалася. Сік, який розбавляли водою, щоб економити, і купони, які вирізали з газет: там писали, де сьогодні продукти дешевші. Не кажучи вже про те, як смачно я навчилася готувати смажений і панірований оселедець. До речі, звичка дивитися в магазині «що сьогодні дешевше» і, виходячи з цього, готувати, залишилась і донині — хоча, можливо, вже й не особливо потрібна. Але мама, яка залишила все татові, після повернення з Фінляндії на зароблені гроші купила гарну квартиру в новобудові поблизу лісу. Від школи це був, напевно, найбільш віддалений будинок міста, і я вставала о 6:30, щоб сісти на автобус о 7:05 і з пересадкою встигнути на уроки о 7:45. Вставала і снідала я сама, і не прокинутися з першим дзвінком будильника

означало гарантовано спізнитися на уроки. Мені зараз здається, що я рідко запізнювалася, і це точно навчило почуттю відповідальності. Проте за будинком був прекрасний ліс, де вітчим мене навчив кататися на лижах, а потім допоміг опанувати й гірськолижний спорт на тих небагатьох гірках, а точніше пагорбах, які можна знайти в Естонії.

Після смерті матері вітчима квартиру в лісі замінили на білий будинок початку минулого століття з високими стелями й верандою. Колись тут був кінотеатр, але в радянські часи побудували стіни й розділили будинок на кілька квартир. Коли мої купили будинок, вони прибрали зайві стіни, і він знову став світлим, сповненим повітря і простору. Будинок, де завжди з задоволенням зустрічають друзів.

Дідусь помер, коли я приїхала до Естонії здавати іспити. У нього був швидко прогресуючий рак крові, і він не хотів, щоб я приходила до лікарні і бачила його слабким і безпорадним.

«Його більше нема», — просто сказала бабуся й зачинила двері до кімнати, де я гралася з подружками. Як зараз пам'ятаю, як стало тихо — тоді немов зникли звуки і навіть повітря.

Так я його й запам'ятала: темноволосим, радісним і працьовитим — він присвятив своє життя сільському господарству. Пам'ятаю, як він стояв у світлій кухні на першому поверсі «хрущовки» посеред парків, де я постійно перелазила через балкон, щоб стрибати по гаражах або лазити по деревах.

«Наша лисичка прийшла», — сміявся дідусь, укладаючи в гриль нову курку, коли з коридору лунав мій голос. Як багато було світла й любові. І як тихо стало в той день, коли він пішов...

Бабуся померла, коли я вже вчилася в університеті і жила своїм життям. Вона хворіла, напевно, на хворобу Альцгеймера або на щось схоже — коли поступово зникає пам'ять, не вдається впізнавати близьких чи картинки з минулого. Ти бачиш, як людина віддається, не розуміючи, що відбувається. Спочатку її покинула

12 довгострокова пам'ять, а згодом і дідусь зник, потім поступово і ми

стали тими незнайомими людьми, які до неї приходили. Їй, напевно, було складно...

Ми не розуміли, що бабуся не виходить в місто не тому, що не хоче, а тому, що боїться. Боїться своєї розгубленості, того, що вже не завжди розуміє, куди йти, і все більше віддаляється від звичайного і звичного життя. Навіть сьогодні не існує ліків, які б вилікували цю хворобу, є тільки ті, що сповільнюють відхід. Я й досі докоряю собі, що ми не зрозуміли цього раніше. Хоча що могла помітити двадцятирічна дівчинка, яка живе в іншому місті, якщо навіть моя мама не помічала...

Я досі уві сні бачу бабусю. Вона нічого не говорить, але вона завжди в кімнаті мого дитинства, де багато світла, і я розумію, що вона хоче сказати: «Відпусти, не край серце». В її словах так само багато світла, як було в моєму дитинстві, — і я прокидаюся в сльозах.

3 МІСТ

<i>Розділ 1.</i> Створення мого маленького світу	6
<i>Розділ 2.</i> Розлучення батьків, бабуся й дідусь і кімнати, сповнені світлом	10
<i>Розділ 3.</i> Дев'яності. Молодий стартапер і найприбутковіший бізнес ...	14
<i>Розділ 4.</i> Дівчина в ІТ, порушення «харчових ланцюжків» і перша робота	16
<i>Розділ 5.</i> Про Бога, ВНЗ і найдорожчий бренд у світі	19
<i>Розділ 6.</i> ІТ-boom, Nokia, гвинтокрили й Pet Shop Boys	22
<i>Розділ 7.</i> Містер Хамфрі, переїзд до Фінляндії, «вільна смуга й зелене світло» та кінець одного міхура	25
<i>Розділ 8.</i> Реформи 90-х, журналістика й четвертий рік у Фінляндії ...	30
<i>Розділ 9.</i> Створення Kazaa, перший електронний рай і Естонський Фонд Розвитку	33
<i>Розділ 10.</i> Урмас Сиірумаа, створення кварталу Ротерманн і п'ять років в US Invest	40
<i>Розділ 11.</i> Життя інвест-менеджерки й реформа електронного здоров'я в Естонії	45
<i>Розділ 12.</i> Народження Мікаеля і моя нова екосистема	49
<i>Розділ 13.</i> Перша асоціація захисту інвесторів, Жанна д'Арк і початок евангелізації електронного уряду	51
<i>Розділ 14.</i> Будівельні блоки електронного уряду та електронна медицина, яку відчувають на собі	54

<i>Розділ 15. Про рольові моделі, бізнес-янголів і як я почала займатися екосистемою стартапів в Україні</i>	61
<i>Розділ 16. Майдан, «війна не тільки України» і міжнародна підтримка</i>	67
<i>Розділ 17. Електронне здоров'я в Мінобороні й АТОшники в ІТ</i>	73
<i>Розділ 18. Перші хвилини радницею, фотки в жовтій пресі і #я_теж_ношу_міні</i>	80
<i>Розділ 19. Радниця мера Львова й «платформа інновацій»</i>	86
<i>Розділ 20. Народження iGov і «Кабінета жителя Львова»</i>	90
<i>Розділ 21. MobilID, BankID і репетиція електронних виборів</i>	92
<i>Розділ 22. Електронний квиток у містах та приватний «батут у космос»</i>	110
<i>Розділ 23. Початок роботи в Дніпрі, реєстр жителів і кращий ЦНАП</i>	119
<i>Розділ 24. Дніпро, my love</i>	128
<i>Розділ 25. Не вір, не бійся, не проси</i>	133
<i>Розділ 26. Початок електронної медицини й реформа eHealth</i>	135
<i>Розділ 27. Команда Дніпропетровської області, або «Понаїхали»</i>	141
<i>Розділ 28. Покров — перлина малих містечок</i>	146
<i>Розділ 29. Повернення в дитинство</i>	153
<i>Розділ 30. Angels Яніки Мерило</i>	156
<i>Розділ 31. Що ж ми зробили в Дніпрі?</i>	160
<i>Розділ 32. ELEKS, інновації та продовження</i>	163
<i>Розділ 33. Перезавантаження</i>	167
<i>Розділ 34. Я від Яніки</i>	175
<i>Розділ 35. Перезавантаження міністром Владиславом Криклієм</i>	177
<i>Розділ 36. Розчарування і втрати</i>	181
<i>Розділ 37. Далі буде</i>	185
<i>Післямова</i>	187